

Att bygga innehåll med utställningar – Utställningsproduktion som forskningsprocess

Filosofie doktor Mattias Bäckström är en idéhistoriker och utställningsproducent som har skrivit boken: *Att bygga innehåll med utställningar – Utställningsproduktion som forskningsprocess*¹. Han efterlyser i den ett utvidgat koncept av utställningsbyggandet, inte bara som ett sätt att belysa kulturen och historien, utan även där den kan användas i forskningssyfte. Som deltagare i forskningsprocessen önskar han ha med så många aktörer som möjligt. Av boken framgår att han har stor erfarenhet av att arbeta inom musei- och kultursektorn, bland annat både som antikvarie och utställningsproducent. Han har även erfarenhet från olika projekt, och har fungerat som projektledare för seminariearrangemang och konst- och musikfestivaler.

För den som vill läsa om museet ur ett idéhistoriskt perspektiv är boken informativ och läsvärd. Skribenten har en djup kunskapsbas, grundad på praktisk erfarenhet när det gäller hur utställningar produceras, och redogör väl för den ideologiska och historiska bakgrunden till hur museer fungerar idag. Boken redogör för flera olika begrepp och metoder vilka är nära förknippad med verksamheten i ett museum. Bäckström visar skillnaderna i sådana termer som museivetenskap, museografi, museologi och andra branschspecifika ord. Det är en definiering av begrepp som kan vara intressant för den som är intresserad av att studera ämnet museologi.

Den utställningsspecifika forskningsprocess som boken beskriver utgår från fyra faktorer som producenter av utställningar bör ta hänsyn till. För det första betonas det gemensamma studiet som ligger till grund för en utställning. Den andra är de kunskaper och färdigheter man lär sig under forskningspro-

cessen. Den tredje är att deltagarna gemensamt väljer temat för utställningen och de frågeställningar som ska beröras. Den sista delen betonar det dialogiska arbetet med publiken under utställningstiden. I utställningen är besökaren subjekt, snarare än ”etnologiskt, sociologiskt eller socialantropologiskt objekt”. Detta innebär att de som tar del av utställningen är en viktig part för tillförande av kunskap i en pågående forskning som utgår från utställningen.

Bäckström pläderar för en öppen arbetsprocess med deltagande från många olika intresseområden. Han efterlyser ”kritiska studiearbeten, samhällseliga diskussioner, estetiska skönhetsupplevelser, tekniska landvinningar” i samband med att utställningar planeras och ställs ut. Han vill ha en öppen, men samtidigt kritisk process, vilket kunde generera ”ny” och ”hjälpnadsväckande kunskap”. Som deltagare i hans forskningsmetod nämner han en mängd olika aktörer. Däremot säger han att ingen av de sakkunniga får fungera som ”auteur”, det vill säga en person som styr forskningsprocessen. Deltagarna förväntas arbeta både som enskilda, och i grupp, och de måste vara öppna för nya intryck. Forskningen i samband med utställningsprocessen är ämnad att dra nytta av universitetens kunskap, men inte styras av akademiska intressen, eller av något annat som kan uppfattas som en auktoritär instans.

Jag uppfattar boken som ett inlägg i en pågående debatt i Sverige om museernas funktion och ställning i Sverige. Boken är ett kritiskt ställningstagande till vem som har makten över kulturarvet och hur det framställs på museum. Bakom texten finns en stark önskan från författarens sida att forskningsinstanserna ska förhålla sig på ett inkluderande sätt vid uppbyggandet av utställningar. Den erfarenhet jag

¹ Bäckström, Mattias: *Att bygga innehåll med utställningar*. Nordic Academic Press, Lund 2016. 298 s.

personligen har, av både svenska och finska museer, säger mig att man i Sverige redan nu har ett betydligt öppnare förhållningssätt till olika sätt att framställa historien på än vad vi har i Finland.

Tydligt är att Bäckström ändå önskar sig ett ännu större samarbete mellan olika aktörer inom kulturområdet. Den enda forskningsformen som han inte verkar ha mycket till övers för finns på nätet. I början av boken nämner han det virtuella sökandet på nätet, av ”bild-, film- och textmassor” som han finner att ”leder till villfarelse och mer eller mindre utstuderad stollighet, inte till rikt nyanserad lärdom och mångperspektivistisk kunskap”. Samtidigt skriver han i slutdelen av boken att sociala medier på nätet kan användas som en plattform där ”dialogiskt publikarbete inkorporeras”. Jag tycker att det är synd att han, i en process, som han önskar ska kännetecknas av ett inkluderande förhållande till så mycket exkluderar vissa forskningsformer på nätet. Internet kan vara mycket mer än endast ett kommunikativt redskap för museer och utställningar. Istället för att utesluta det som forskningsfält, borde vi i stället fråga oss hur vi kan implementera internet på bästa möjliga sätt när utställningar produceras. Det finns många fina möjligheter i dag till interaktiviteter och att ställa ut museers och konsthallars samlingar på ett intressant sätt i virtuella former. Bäckström efterlyser performans i samband med utställningar, vilket kan förvekligas bland annat på nätet.

Ett konkret exempel på hur ett mera inkluderande tillvägagångssätt vid produktionen av utställningar ska gå till nämns i den sista delen av boken. Jag hade gärna sett fler praktiska exempel. Boken har en tendens att gå in allt för mycket på små detaljer som inte tillför ämnet något konkret. Som ett exempel på detta kan nämnas att två sidor av boken tillägnas att endast rada olika ord efter varandra. De fungerar i boken som exempel på vilka olika begrepp som används inom området. För en läsare blir det här två sidor man hastigt bläddrar förbi. Beskrivningen av utformningen av hållristningarna i Tanum och Vitlycke museum är nå-

got författaren både inleder och avslutar med. Samtidigt verkar den ingående beskrivningen av informationsskyltningen vid nämnda museum inte tillföra ämnet något konkret. Någon konklusion om hur detta kunde göras annorlunda, eller vilka vetenskapsteoretiska eller kunskapsteoretiska ställningstaganden man hade kunnat använda sig av, tas inte ställning till.

Bäckström skriver att ”Den essäistiska forskningens resultat är utställningar som karakteriseras som potentiell vetenskap och som utställningsessäer”, något som ska växa fram under en intellektuell eller andlig upplevelseprocess. Jag får intrycket av att i metoden *utställningsproduktion som forskningsprocess* är det själva processen som är målet. Personligen anser jag inte detta vara en bra grund för vetenskapligt forskning. Risken är överhängande att forskningsresultatet lämnas allt för mycket till slumpen. Vad författaren beskriver som ”potentiell vetenskap”, riskerar att falla ner i en intersektion mellan vetenskap och populism. En allt för starka längtan efter ”nya” och ”överraskande” forskningsresultat, bäddar för ett publikfrieri inom vetenskap som inte är önskvärt. Begreppet ”potentiell vetenskap” ger mig även konnotationer till alternativmedicin och pseudovetenskap. Det positiva med en sådan ideologisk forskningsgrund är däremot att den kan ge nya idéer och insikter, vilket är viktiga ingredienser i all god vetenskap.

Bäckströms efterlysta metod ger intrycket av utopi. Något som är beklagligt. En öppen och inkluderande arbetsmetod, eller ens debatten om en sådan, för museer när man producerar utställningar vore också välkommen i Finland. Jag läste boken med en kluven inställning. Samtidigt som jag sympatiserar med målet för metoden, och delvis med det inkluderande förhållningssättet han efterlyser, är jag ändå tveksam till metodens gångbarhet. Med Bäckströms beskrivna metod är faran överhängande att det går som med det projekt som han beskriver att han var projektledare för 1999. Han säger att det projektet var ”komplicerat att genomföra”, och att det fanns ”spänningar

mellan projektorganisationen och museets linjeorganisation”, vilket ledde till ”repetitioner av diskussioner, osäkerhet i arbetsgruppen och förseningar i arbetsprocessen”. Dessutom skriver han att ”projektiden inte räckte till”. Hans metod tillämpades visserligen inte fullt ut i det nämnda projektet, men jag misstänker att de

beskrivna problemen också kommer att vara symptomatiska för de projekt där hans föreskrivna metod omsätts i praktiken. I projekt där ”allt kan hända” finns det en överhängande risk att ”inget händer”.

Caj Irjala

Dödssorgens väsen

Mari Pulkkinen betraktar i sin doktorsavhandling¹ sorgen efter en anhörigs död som en mångfacetterad, kontextbunden och exceptionell erfarenhet som genomsyrar den sörjandes hela resterande liv. Pulkkinen ifrågasätter den konventionella uppfattningen om att döden är en tillfällig störning och sorgen en process som genom bearbetning, sorgearbete, i sinom tid tar slut. Den dödskultur som vi ärvt håller dock på att förändras och med det förändras också ritualer, attityder och uppfattningar kring döden. För att kunna påvisa detta nytänkande har Pulkkinen skapat en analysmodell där döds-kulturen utgör handlingsplatsen för den sörjandes erfarenhet, som i sin tur analyseras utifrån dimensionerna förståelse (känslor och medvetande), bearbetning (gärningar och agerande) och konceptualisering (ord och grammatik). Dödssorgen kontextualiseras ytterligare i den sörjandes såväl kulturella som samhälleliga livsförlopp som en både konkret och abstrakt upplevelse.

Forskningsmaterialet samlade Pulkkinen in mellan 2003–2005 genom att publicera en in- vit till personer som mist en nära anhörig att skriva till henne om sina tankar och upplevelser i två allmänna tidskrifter, två sorgegruppers infoblad och fem webbaserade diskussionsfora där döden ofta diskuteras. Respons skickades av 159 personer, dock berättade de

flesta om flera dödsfall i sina närmiljöer. Demografiskt var materialet representativt förutom då det gällde könsfördelningen; endast 7 % av de svarande var män. Totalt omfattade materialet ca 600 sidor av Pulkkinen digitalt överförd text från brev, e-post, dagboksanteckningar, dikter, programblad, dödsannonser och dylikt.

Pulkkinen är ambitiös. I del 1 belyser hon noggrant bakgrunden, det vill säga hur man traditionellt uppfattat dödssorgen som något smutsigt, som arbete, som en anomali, som en process och en överlevnads-kamp och som ett både privat och samhälleligt problem såtillvida att den sörjande inom ett till två år förväntas återta sin aktiva och produktiva roll. I del 2 redogör Pulkkinen för materialinsamlandet och för de villkor som gäller då hon utifrån skrivna texter försöker förstå de sörjandes unika upplevelse. Pulkkinen menar att den sörjande är i en relation med sin sorg, och hon motiverar sin tes med stöd från bland annat existentialism, psykologi, religion, sociologi, vårdvetenskap och lingvistik utifrån de olika dimensionerna i sin analysmodell.

I del 3, själva analysdelen, diskuteras dimensionerna mot, och med exempel ur, materialet. Pulkkinen behandlar under snärtiga rubriker mycket detaljerat de känslor som ges uttryck

¹ Pulkkinen, Mari: *Salattu, suoritettu ja sanaton suru. Läheisen menettäminen kokonaisvaltaisena kokemuksena* (2016). Helsingin Yliopisto, Humanistinen tiedekunta, Maa-ilmän kulttuurien laitos, Uskontotiede. Unigrafia, Helsinki, 417 s.